

*Миценко Д.В.,
кандидат педагогічних наук
Житомирська філія
Київського інституту бізнесу та технологій*

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

В статті підкреслюється важливість цілеспрямованого формування навчальної мотивації студентів. Аналізуються шляхи формування навчальної мотивації в процесі викладання суспільно-гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: *навчальна мотивація, ігрове навчання, контекстний підхід.*

Актуальність та доцільність дослідження. Педагоги-майстри в усі часи приділяли багато уваги створенню позитивної мотивації навчання у своїх вихованців. На сучасному етапі роль названого фактору важко переоцінити. Ефективна реалізація в навчально-виховному процесі засад суб'єкт-суб'єктної парадигми неможлива без особистого прагнення того, хто навчається, до нових знань, особистого інтересу до процесу їх набуття. В зв'язку з цим виникає необхідність створення дидактичних та педагогічних умов для пізнавальної мотивації та народження творчої активності особистості в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Аналіз досліджень проблеми. Різні аспекти мотивації навчально-пізнавальної діяльності досліджували М.І. Алексєєва, Л. І. Божович, А.О. Вербицький, О.К. Дусавицький, С.С. Занюк, Є.П. Ільїн, А.К.Маркова, Ю.М.Орлов, В.А. Семиченко, О.В. Скрипченко, Г.І. Щукіна та ін.

Проблемам формування навчальної мотивації студентів ВНЗ присвячені дисертаційні дослідження сучасних вітчизняних науковців Н.О. Арістової, Р.В. Борківської, О.М. Гринчишин, І.В. Зайцевої, В.М. Клачка, Н.О. Клименко, Л.В. Міхеєвої, Т.В. Чаусової, Ю.Г. Чебакової.

Проте, проведений аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що спеціальним дослідженням, присвяченим формуванню навчальної мотивації в процесі викладання суспільно-гуманітарних дисциплін не приділялося достатньої уваги.

Мета дослідження – аналіз шляхів формування навчальної мотивації студентів в процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотиви пізнавальної діяльності є дуже різноманітними, оскільки відображають все розмаїття ситуацій та умов, в яких вона здійснюється. У дослідженнях проблеми [2; 3; 6; 7] виділяють дві основні групи мотивів пізнавальної діяльності. Мотиви першої групи – зовнішні або мотиви досягнення, є зовнішніми до безпосередньої мети учіння. В цьому випадку пізнавальна діяльність є лише засобом досягнення цілей, що змістовно з нею не пов'язані, але є важливими та значущими для особистості.

До зовнішніх мотивів належать: почуття обов'язку, мотив розуміння важливості учіння для подальшого життя, прагнення стати висококваліфікованим фахівцем, процес учіння як можливість спілкування, бажання самоствердитись в очах товаришів, зайняти певне місце в колективі, бажання уникнути можливих неприємностей і негативних оцінок та прагнення отримувати високі тощо. Залежно від їх емоційної модальності зовнішні мотиви поділяють на позитивні та негативні. Позитивні пов'язані з досягненням особисто важливих та бажаних цілей, негативні – з уникненням за допомогою учіння певних неприємностей та покарань. Стосовно практики ВНЗ

негативна мотивація має місце у випадку застосування незадовільних оцінок та інших негативних стимулів. Такі дії, природно, виховують інтелектуальну пасивність студента та не сприяють становленню творчих можливостей особистості.

До внутрішніх мотивів учіння належать такі, що безпосередньо пов'язані з його процесом та результатами: бажання довідатись про нові факти, захопленість процесом учіння, прагнення до самовдосконалення. Таким чином, внутрішні мотиви закладені в самому процесі навчальної діяльності та, на відміну від зовнішніх, не існують поза нею. Формування внутрішніх мотивів виникає, якщо навчальна діяльність викликає у студента позитивні емоційні переживання, надає задоволення.

Деякі дослідники абсолютизують мотивацію досягнення, при цьому взагалі не виділяючи пізнавальну мотивацію. Згідно з поглядами американських психологів Джона Аткинсона та Девіда Мак-Клелланда, мотив досягнення виникає внаслідок взаємодії двох протилежних мотиваційних тенденцій – прагнення до успіху та уникнення невдачі. Перша складова – прагнення виникає в результаті неузгодженості реального рівня досягнень або рівня виконання з деяким очікуваним рівнем виконання або досягнення, що перевищує досягнуте. Така неузгодженість є рушійною силою діяльності, спрямованої на досягнення переважаючого рівня. Таким чином, високий рівень мотивації досягнення свідчить про домінування прагнення до успіху. Низький рівень є результатом переваги прагнення до уникнення невдачі [5; 6].

Домінування зовнішніх мотивів призводить до того, що учіння має певною мірою вимушений характер, виступає як перешкода, яку потрібно здолати на шляху до основної мети. Така ситуація в принципі є конфліктною, потребує внутрішніх зусиль та боротьби особистості самої з собою. Навчальні ситуації з внутрішніми мотивами не містять внутрішнього конфлікту, хоча безумовно також пов'язані з подоланням перешкод, що виникають у ході учіння та потребують вольових зусиль. Проте ці зусилля спрямовані на подолання зовнішніх перешкод, а не на боротьбу з самим собою, і тому є більш оптимальними з педагогічної точки зору [7].

Розглянуті групи мотивів ніколи не існують ізольовано. Мотивація учіння є ієрархічною структурою, що поєднує в собі мотиви різних типів та має складний, комплексний характер. На нашу думку, абсолютизація певних мотивів, яку демонструють деякі дослідники, та нівелювання значущості інших є не зовсім виправданою. Поряд з цим слід відзначити, що загальний характер мотивації учіння певної особистості визначається домінуванням певної групи мотивів.

Як свідчать результати дослідження В.Л. Клячка [3], оптимальною є констеляція мотивів, у якій внутрішні мотиви учіння органічно доповнюються позитивними зовнішніми. У такому разі, вміння педагога сполучати мотивацію досягнень та внутрішню (пізнавальну) мотивацію стає джерелом цілеспрямованої діяльності того, хто навчається.

Тому сучасна педагогічна думка рекомендує збагачувати традиційні методи навчання методами активізації навчально-пізнавальної діяльності. Основними факторами, які сприяють такому ставленню учнів до дидактичного процесу і його результатів, є (на думку В.В. Ягупова): професійний інтерес; творчий характер навчально-пізнавальної діяльності; змагальність; ігровий характер занять; емоційність; проблемність [8].

Розглянемо можливості використання означених факторів в процесі викладання суспільно-гуманітарних дисциплін.

Безумовно, що зв'язок навчального матеріалу з майбутньою професійною діяльністю є впливовим збудником пізнавальної мотивації студентів. Отже перед викладачем суспільно-гуманітарних дисциплін стоїть завдання, пов'язане із «проекуванням» змісту заняття на майбутню професію тих, хто навчається.

Активізація професійного інтересу таким чином відбувається завдяки правильному відбору педагогом навчального матеріалу. Проте, розв'язання такого завдання можливе лише за умови чіткого уявлення педагогом специфіки й особливостей певної професії, творчого підходу до педагогічної діяльності.

Правильний підбір та інтерпретація навчального матеріалу відіграють свою роль і як засіб надання навчальному процесу творчого, пошуково-дослідницького характеру. Матеріал має бути таким, щоб залишалось достатньо місця і для творчості студента. З цією метою викладач як правило може використовувати елементи проблемного навчання, коли тому, хто навчається пропонується розв'язання навчальних проблем, які мають діалектичний, багатоальтернативний характер та не мають єдиного вірного варіанту вирішення.

Організація розв'язання подібних завдань в малих групах, дозволяють «ввімкнути» також фактори змагальності та ігрового характеру навчально-пізнавальної діяльності. Вдале поєднання в навчальному процесі усіх викладених факторів в свою чергу спричиняє емоційний вплив на тих хто навчається.

Практика застосування наведених факторів активізації навчально-пізнавальної діяльності у навчально-виховному процесі ВНЗ свідчить, про те, що найбільш вдало поєднати їх дозволяє проведення навчальних ігор [8].

Аналіз педагогічної літератури надає можливість стверджувати про наявність різних поглядів на класифікацію ігор, розуміння її сутності та педагогічного статусу. Можна констатувати, що в педагогічній практиці та літературі функціонує велика кількість понять, що взаємно перетинаються, дефініцій та визначень стосовно ігрового навчання, які поки що досить чітко не рознесені між собою. На нашу думку, це викликано передусім багатофункціональністю та універсальністю ігрової діяльності як засобу підготовки фахівців.

Слід також відзначити, що попри великий інтерес та очевидну ефективність, ігрове навчання вкрай повільно розповсюджується в системі вищої освіти, хоча й знаходить схвалення у більшості провідних педагогів. Досліджуючи аналогічну проблему, сучасні російські фахівці називають серед найбільш характерних причин повільного впровадження ігрових технологій у практику підготовки майбутніх фахівців такі:

- відсутність розробленої теорії та методики використання ігрових технологій в навчальному процесі ВНЗ;
- невідповідність значної частини викладачів до використання в педагогічній практиці інноваційних методів навчання та виховання;
- недостатня мотивація викладачів до використання у навчальному процесі педагогічних ігор та тренінгів (таке твердження зумовлено відсутністю стимулювання творчої педагогічної праці, пов'язаної з підвищенням затрат часу на підготовку до занять у формі ігор, в умовах збереження старих підходів до навчального навантаження);
- традиційна орієнтація програми підготовки студентів на пояснювально-ілюстративний тип навчання;
- низький рівень матеріально-технічного забезпечення навчального процесу;
- недостатній взаємообмін досвідом, що накопичено різними освітніми та науково-дослідними закладами у справі впровадження та використання ігрових технологій в процесі підготовки фахівців;
- жорстка регламентація в методиці проведення занять [4].

Значною мірою висновки російських педагогів є актуальними і для вітчизняної освіти. До факторів, що перешкоджають широкому розповсюдженню ігрових форм

занять, належать також висока інтенсивність діяльності педагога під час гри, необхідність певного інтер'єру заняття, обмеженої кількості студентів, тиражування методичного забезпечення. Проте, поступово ігрове навчання все більше поширюється в практиці вищої школи.

Серед досліджень, присвячених проблемам підвищення ефективності навчальної діяльності студентів (зокрема формуванню їх навчальної мотивації), великий інтерес викликає запропонована А.О. Вербицьким концепція контекстного (контекстно-знакового, суб'єктно-діяльнісного) підходу. Слушно, що мета навчання у будь-якому ВНЗ полягає не в тому, щоб оволодіти навчально-пізнавальною діяльністю, а в тому, щоб засобами цієї діяльності опанувати діяльність професійну. Кожна з цих діяльностей характеризується низкою притаманних лише їй особливостей. Форми організації навчальної діяльності не є адекватними формам діяльності професійної. Це призводить до виникнення ряду протиріч між тим, що і як студент у стінах вишу, та тим, що йому доведеться робити після його закінчення. Дієвим засобом вирішення означених проблем може й повинен бути контекстний підхід. За визначенням А.О. Вербицького, контекстним є: “навчання, в якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів та засобів моделюється предметний та соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладено на канву цієї діяльності...” [1, с. 32].

Досвід застосування контекстного підходу свідчить, що за допомогою його форм та методів можливе достатньо ефективно вирішення завдань, яких в умовах традиційного навчання важко досягнути. Так, контекстне навчання сприяє формуванню не лише пізнавальних, але й професійних мотивів; вихованню системного мислення фахівця, створенню цілісного уявлення про професійну діяльність, формуванню навичок соціальної взаємодії.

Висновок. Основними шляхами формування пізнавальної мотивації студентів слід вважати: доповнення традиційних методів навчання активними; проблемний характер навчального матеріалу; застосування ігрових форм занять, створення умов для прояву студентами власного самостійного мислення та творчого потенціалу; формування здорової конкуренції між тими хто навчається; відображення в навчальному процесі соціального і предметного контексту майбутньої професійної діяльності фахівця; створення емоційного фону заняття.

Список використаних джерел:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в ВШ: контекстный подход: Метод. пособие. – М.: Высш. шк., 1991. – 207 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації: Либідь, 2002. – 304 с.
3. Клачко В.М. Формування мотивації учбової діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів: Автореф. дис. канд. пед. наук: 20.02.02 / Нац. акад. прикордон. військ України ім. Богдана Хмельницького – Хмельницький, 1999. – 19 с.
4. Князев А.М. История и современность активно-игрового обучения в подготовке военных кадров регулярной армии России. – М.: Моск. гос. ун-т культуры и искусств, 2002. – 115 с.
5. Макклелланд Д. Мотивация человека. – СПб.: Питер, 2007. – 672с.
6. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
7. Основы педагогики и психологии высшей школы: Учеб. пособие / Под ред. А.В. Петровского. – М.: Изд.-во Моск. ун-та, 1986. – 303 с.

8. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

**МЫЩЕНКО Д.В. ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ
СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-
ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН**

В статье подчеркивается важность целенаправленного формирования учебной мотивации студентов. Анализируются пути формирования учебной мотивации в процессе преподавания общественно-гуманитарных дисциплин.

Ключевые слова: учебная мотивация, игровое обучение, контекстный подход.

**MISTSENKO D.V. WAYS FORMING OF EDUCATIONAL MOTIVATION OF
STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING PUBLICLY-HUMANITARIAN
DISCIPLINES**

Importance of the purposeful forming of educational motivation of students is underlined in the article. The ways of forming of educational motivation are analysed in the process of teaching of publicly-humanitarian disciplines.

Keywords: educational motivation, playing studies, context approach.